

Впровадження нових технологій відкриває перед антропологією та соціальною філософією нові горизонти та одночасно створює серйозні проблеми, що стосуються зміни людської ідентичності, етики взаємодії з машинами, посилення соціальної нерівності та контролю над особистою свободою. Ці виклики вимагають комплексного філософського осмислення, оскільки технології продовжують все глибше проникати у соціальну та культурну тканину сучасного світу.

Література

1. Довгаль С., Мірошніченко А. Філософські аспекти переосмислення сучасної освіти із застосуванням технологій штучного інтелекту. *Вісник Львівського університету*. 2023. № 48. С. 38–45.

2. Заводовський І. Підвищення ролі відповідального громадянства в контексті розвитку цифрової культури. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2023. № 42. С. 33-37.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДХОДУ ДО СФЕРИ ЕСТЕТИЧНОГО У ПОСТМОДЕРНІ

Дишкант Т.М.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

Естетика, естетичне буквально означає чуттєве (від грец. αἴσθησις (aesthesia) – почуття). Згідно з цим значенням, коли йдеться про естетику, на перший план виходить чуттєве освоєння дійсності за певними канонами, яке, проте, у класичному варіанті естетики не виведено за межі розуму. У Стародавній Греції існувало поняття калокагатії, що позначає з'єднання, злиття етичного з естетичним, при тому, що вищою етичною чеснотою, якщо згадувати образ візника у «Федрі» Платона, був контроль розумом емоцій. Націленість розуму на благо виявляється в добрій волі.

Категорія естетичної свідомості містить цілий ряд аспектів, і тому має багато визначень. В одних випадках акцентують увагу на її здатності до відображення, розуміння та конструювання цілісного образу світу та людини в ньому. В інших – естетичну свідомість характеризують як особливу форму сприйняття буття, при якій людина відчуває гармонію власного «я» з навколишньою дійсністю, свій нерозривний духовний зв'язок із Світом (тому коли тут говорять про насолоду, насамперед мають на увазі високу духовну насолоду). Прагнення до цілісного сприйняття, відчуття гармонійного взаємовідношення зі світом на основі духовного зв'язку з ним (анагогічний характер естетичної свідомості, що виводить людину на рівень загального, що забезпечує зіткнення з глибинними, позачасовими смислами буття), а також позаутилітарність (безкорисливе задоволення, духовна насолода), що забезпечує, у тому числі і споглядально-вдумливе ставлення до світу, виступають як основні характеристики естетичної свідомості.

Слід зазначити, розвиваючи погляди древніх греків, виділення естетичної свідомості досить умовно. Вона не існує як окремий вид свідомості, ні на індивідуальному, ні на соціальному рівні, але є одним із аспектів цілісної свідомості як динамічного процесу.

Специфічним для естетичної свідомості є чуттєво-емоційний спосіб осягнення естетичного об'єкта, але оскільки це все ж таки вид свідомості, вона є відображенням дійсності, тобто усвідомленням реального і тому має гносеологічні координати. У пізнавальному процесі передбачається використання концептуальних категорій – найбільш загальних, фундаментальних понять, що являють собою форми та організуючі принципи, в даному випадку, естетичного досвіду та мислення. Найбільш узагальнюючою категорією естетики є категорія «естетичне». Вона була введена ще А. Баумгартемом як

самостійна дефініція, що включає весь спектр естетичних категорій та понять як свої модифікації.

Починаючи з протопостмодерної філософії Ф. Ніцше в естетиці йдуть шляхом подолання естетичної свідомості. «Тільки як естетичний феномен буття і світ виправдані у вічності», - стверджував Ніцше, але робив кардинальний розворот від класичної естетики, нівелюючи в ній значення естетичної свідомості встановленням пріоритету волі до життя, що дає «вакхічне сп'яніння» самою сутністю життя поза будь-яким контролем з боку розуму. Надалі послідовники Ф. Ніцше під приводом, що розум скомпрометував себе, відмовилися від нього. Спостерігається наступна послідовність ставлення до свідомості взагалі, та естетичної свідомості зокрема: естетична свідомість як одна з ключових категорій (класична лінія в естетиці) – відсутність естетичної свідомості (Ф. Ніцше) – несвідоме (постмодернізм). Що ж відбувається при цьому зі сферою естетичного в постмодернізмі?

Свідомість раніше завжди виступала сутнісною характеристикою людини. Будучи родовою характеристикою, свідомість проявляється у кожній особистості через призму індивідуальної, унікальної сутності конкретної особистості. Компонентна структура свідомості включає волю, знання, емоції (вольова, раціонально-мисленнева та емоційно-чуттєва сфери) та самосвідомість. Сучасна деконструкція особистості здійснюється головним чином за допомогою деконструкції раціонально-мисленневої сфери, але це зачіпає і деформує як вольову, так і емоційно-чуттєву сфери і впливає на самосвідомість.

Емоції людини – це оцінювальне ставлення особистості до об'єктів і явищ дійсності, яке пов'язані з порівнянням. Порівняння – один із основних механізмів розуму. Елімінуючи його з оцінного аспекту, отримуємо байдужість, як говорилося в одній кіноказці «що воля, що неволя – все одно». Цінність відносини як останній притулок особистості описав У. Франкл. Емоції – це регулятори діяльності, що відображають сенс існуючої чи можливої ситуації у життєдіяльності індивіда. В естетичному ж сприйнятті краси суб'єкт-об'єктна орієнтація замінюється суб'єкт-суб'єктною, де об'єкт естетичного сприйняття підноситься у світ духовного, одухотворяється за допомогою любові до прекрасного. Тут байдужість неможлива, але панує воля до краси, а через неї до творчого ставлення до світу.

Відмова від ієрархії цінностей призводить до їх релятивізації: змішання високого та низького, прекрасного та потворного, трагічного та комічного. Так, наприклад, американський вчений Дж. Александер вказує, що: «Замість романтики та іронії в постмодернізмі пишним кольором розквітла комічна схема. Нортроп Фрай називає комедію найвищою зрівняльніцею (the ultimate equalizer). Оскільки добро і зло не можна розділити на частини, дійові особи — герої та лиходії — знаходяться на тому самому моральному рівні, так що глядачі не залучаються в дію нормативним чи емоційним чином, а можуть сісти зручніше і отримувати задоволення. Жан Бодрійяр — майстер сатири та глузування, а весь західний світ перетворюється на величезний Діснейленд» (Александер Дж. Смыслы социальной жизни: культуросоциология. М.: Праксис, 2013. 640 с.).

Цілісне сприйняття світу, що так цінується в класичній естетиці, руйнується в постмодернізмі деконструкцією, в результаті якої виникає фрагментований аж до нейронного патерна і мережі хвиль об'єкт, що за звичкою позначається людиною.

У класичному варіанті естетики у вигляді сприйняття творів мистецтва, а мистецтво є вищою сферою втілення естетичного, індивідуалізується загальне. У постмодернізмі йде орієнтація на масове сприйняття з допомогою використання бриколажу стереотипів колективного естетичного несвідомого.

Що ж стосується ще однієї невід'ємної характеристики естетичної свідомості - її позаутилітарності, виникає питання: чи є взагалі місце для позаутилітарного стану, який призводить до духовної насолоди, в екстраутилітарному світі суспільства, де культивується споживання і яке охоплене жагою володіти, підігріваною престижем? Сучасне престижне споживання - це задоволення задля задоволення фізичного володіння,

це задоволення гедонізму. М. Фуко в «Історії сексуальності», відзначає що поняття «тілесність» у постмодернізмі сформувалося як своєрідна антитеза поняття духовності. Отже у постмодернізмі в залишку залишається те, що забезпечує квазіестетичну насолоду та розважальність.

І тут дуже доречним буде згадати експеримент Олдса та Мілнера з вживання електродів у ділянку мозку шурів, що відповідав за отримання задоволення. При натисканні кнопки електрод приводився в дію, збуджуючи цю ділянку мозку. Піддослідні тварини стимулювали його невпинно, відмовляючись від їжі, води, відпочинку, доки не гинули. У світлі сказаного вище, есхатологічні настрої постмодернізму цілком зрозумілі й виправдані. І за відсутності категорії прекрасного в естетичному світорозумінні немає надії на те, що «краса врятує світ».

РОЛЬ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДИСТИКИ У ВИКЛАДАННІ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН ЗДОБУВАЧАМ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ОСВІТИ

Доброносова Ю.Д.

*Національний транспортний університет,
м. Київ, Україна*

Сьогодні ми є свідками зміни значення філософського знання в сучасному світі, підвищення ролі філософів як публічних інтелектуалів і трансформації місця філософських дисциплін в університетській освіті. Пошук відповідей на численні соціокультурні виклики, які постають перед українським філософським дискурсом, передбачає й осмислення питань, пов'язаних із теперішнім і майбутнім вищої освіти в Україні в умовах російсько-української війни, що відбувається в глобальному горизонті технологічного розвитку. Формування мережевого освітнього простору, необхідного для реакції української освіти на цифровізацію, медіатизацію і становлення технологій штучного інтелекту, не варто обмежувати впровадженням цифрових технологій в освітній процес. Філософський дискурс завше був і залишається чутливим до змін у пізнавальних спрямуваннях суспільства, тому нині *актуальність* має осмислення новітніх підходів до викладання філософії студентам інженерних, економічних і технологічних спеціальностей. *Метою* нашого розгляду є виявлення евристичного потенціалу сучасної філософської енциклопедистики у викладанні філософських дисциплін здобувачам першого (бакалаврського) рівня освіти. Вона передбачає окреслення контексту, котрий зумовлює зміну підходів до розуміння ролі філософського знання у підготовці фахівців інженерних, економічних і технологічних спеціальностей, та характеристику евристичного потенціалу сучасної філософської енциклопедистики. Огляд актуальних дискусій щодо викладання філософських дисциплін в закладах вищої освіти засвідчує, що осмислення ролі енциклопедистики в них майже не представлено, та й загалом пізнання ролі філософської енциклопедистики не належить до популярних річищ української гуманітаристики. Виняток становлять діалоги щодо розвитку українського енциклопедичного дискурсу під час наукових заходів Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво», що знаходять відображення у дослідженнях науковців-волонтерів, що є авторами статей для порталу Великої Української Енциклопедії, згадки про здобутки енциклопедистики останнього десятиліття й аналіз проблем з завершенням енциклопедичних проєктів [1; 13; 15; 17; 18]. З огляду на це варто розглянути роль сучасної енциклопедистики у викладанні філософії у закладах вищої освіти в контексті змін у підходах до розуміння ролі філософського знання в освітньому просторі України.

Ми виходимо з того, що справжній смисл присутності філософських дисциплін у навчальних планах здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти інженерних, економічних і технологічних спеціальностей може розкритися тоді, коли відбудеться